

Szabó Erzsébet

Irodalomtörténet

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Szeged, 2020

A tananyagot Dr. Szabó Erzsébet, a Szegedi Tudományegyetem Germán Filológiai Intézetének adjunktusa készítette a Bevezetés az irodalomtudományba és filológiába című kurzus keretein belül.

A tananyag témája: Az irodalomtörténet forgalmának és az irodalomtörténetírás két alaptípusának bemutatása. A tananyag célja, hogy a hallgatónak áttekintése legyen a premodern és a modern irodalomtörténetírás rendezőelveiről.

Olvasási idő: ca. 20 perc

A tanulás javasolt menete: Nézze át a jelen vázlatot, hogy áttekintést nyerjen a teljes tananyagról, végezze el a javasolt feladatokat, majd hallgassa meg a csatolt mp4-fájlon levő hanganyagot. Ezután tekintse át az itt felsorolt fogalmakat. Végül oldja meg a tanulás eredményességét tesztelő feladatsort.

Tartalom

Az irodalomtörténet fogalma
Premodern irodalomtörténetek általános jellemzői
Példák
Modern irodalomtörténetek általános jellemzői
Példa
Felhasznált irodalom
Ellenőrző feladatsor

Az irodalomtörténet fogalma

Irodalomtörténet (irodalomtörténet-írás) az irodalomtudomány egyik ága.

„Kronológiai áttekintést ad az irodalom körébe tartozó jelenségekről, a hagyományozott szövegekről, irányzatokról, szerzőkről, művekről, műfajokról, ill. az egyes nemzeti irodalmak egymás közti recepciójáról, egymásra gyakorolt hatásáról (összehasonlító irodalomtudomány), s összefüggéseiben értelmezi azokat.”

Klió, a történetírás múzsája

Premodern irodalomtörténetek általános jellemzői (18. századig)

A 18. századig nem létezik a mai értelemben vett irodalomtörténetírás és irodalomtörténet.

A szerzők **irodalomtörténeti adatokat** publikálnak, amelyeket átfogóbb művek részeként jelentetnek meg.

Az adatokat alapvetően **három műfajban publikálják és különbözőképp rendezik:**

- szöveggyűjtemények (példaértékűség)
- lexikonok (alfabetikus rend)
- tudománytörténetek (historia litteraria) (nációk, bibliográfia, ismertető)

Példa: Tudománytörténet

A magyar irodalomtörténetírás szempontjából kiemelkedő fontosságú Jakob Friedrich **Reimann** *Versuch einer Einleitung in die historiam literariam insgemein* (Bevezetőkísérlet az egyetemes irodalomtörténetbe) című munkája, amely 1708-ban jelent meg.

A mű egy **dialogikus** formában írt német nyelvű tudománytörténet.

A **tudománytörténetek** az egyetemes tudásanyag összefoglalására törekvő, a tudományosság, a művelődés minden területét átfogó, többnyire latin nyelvű művek, amelyek az anyagot tudományterületek és nációk szerint rendezték és sok esetben kommentálták.

Reimann szerint a magyarok barbárok.

Példa: Írói lexikon

Czvittinger Dávid selmecebányai születésű irodalomtörténész, aki a *Specimen Hungariae Litteratae* (*Kísérlet a magyar tudományosság összefoglalására*) című, 1711-ben megjelent munkájával vonul be az irodalomtörténetbe. Ezt az első, még latin nyelvű írói lexikon.

Czvittinger a művel cáfolni igyekszik Reimman és más külföldi szerzők a magyar kultúrbarbarizmusról szóló vélekedéseit.

A mű 280 magyarországi, azaz a Magyar Királysághoz tartozó (horvát, dalmát, erdélyi, Pannónia római) írot tartalmaz alfabetikus rendben. Közli a szerző életrajzát, műveik címjegyzékét és esetenként azok rövidebb-hosszabb ismertetését.

Modern irodalomtörténetek általános jellemzői

A 18. században létrejön a **szűkebb értelemben vett irodalomtörténet**, amelynek tárgya kizárólag a szépirodalom.

A **rendszerelméleti** gondolkodók, pl Niklas Luhmann, német szociológus és Gerhard Plumpe, német germanista szerint ennek egyik legfőbb oka az, hogy a 18. század folyamán Európa társadalmában a gazdaság, a jog, a politika, a gyógyászat, a tudomány, a vallás és a többi társadalmi alrendszer mellett kialakul az irodalom mint **önálló átfogó kommunikációs rendszer**.

Niklas
Luhmann

A rendszer saját aktorokkal (a szerzővel, a kritikussal, az olvasóval), saját intézményekkel (folyóiratokkal, kiadóvállalatokkal, nyomdákkal stb.) és saját **szerepkörrel** rendelkezik. Kommunikációját egy saját kommunikációs **kód**, a szépségről való kommunikáció szervezi.

A másik sajátossága abban áll, hogy képes a társadalom valamennyi alrendszerének **ábrázolására és reflektálására**. A társadalom az irodalmi művekben mintegy önmagát szemléli.

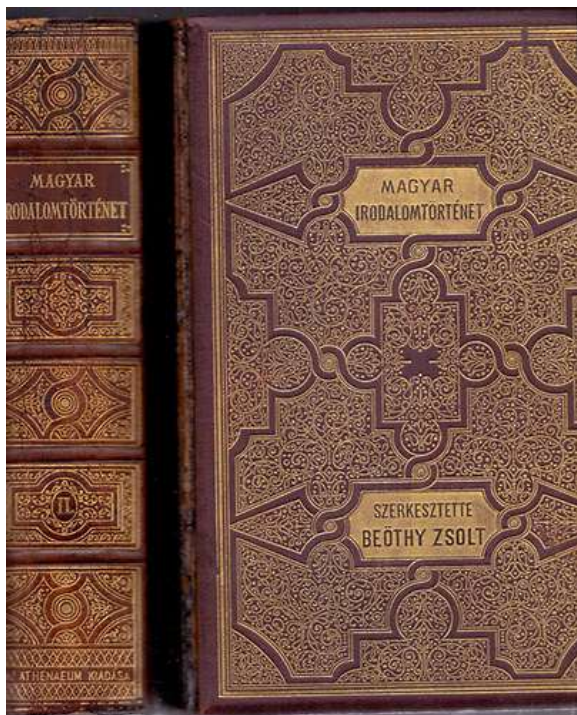
Ennek folytán a 18. század folyamán Európa valamennyi országában **felértékelődik az irodalom**. A *literatura* jelentése megváltozik, szűkebbé válik, létrejön a szó modern, 'szépirodalom' jelentése.

Az irodalmi művek történetének ábrázolására létrejön egy új, a művek történetét egy interpretáló elbeszélés formájában ábrázoló műfaj, a **narratív irodalomtörténet**, amely az anyagát egy elbeszélés összefüggésrendszerébe illeszti. Azaz egy olyan történetet ábrázol, amely egy kezdőpontból, egy kiindulási állapotból egy záróállapot felé tart, a két állapot közötti eseménysor pedig ennek a folyamatnak az egymásból következő állomásait jeleníti meg. Vagyis ezeknek az irodalomtörténeteknek a meghatározó vonása a **célelvőség**.

A 18. századtól kezdődően az irodalomtörténetek jellemzően nemzeti irodalomtörténetek, a **nemzeti irodalom** kialakulását mesélik el.

Klasszifikációs fogalmuk a **korszak**.

Példa: nemzeti narratíva

Példa a nemzeti irodalomtörténetírásra Beöthy Zsolt konzervatív magyar irodalomtörténész, esztéta, egyetemi tanár 1893 és 1895 között megjelent 2 kötetes *Magyar irodalomtörténet* című munkája.

Beöthy elméletileg is foglalkozik az irodalomtörténettel, több irodalomtörténet ír a középiskolák, a szakmai közönség és a nagyközönség számára. Írásaiban jellemző módon az alábbi ívet rajzolja fel:

Első korszak: a pogány kor (–1001);

Második korszak: a keresztény középkor (1001–1526)

Harmadik korszak: a protestáns kor (1526–1606)

Negyedik: a katolikus visszahatás kora (1606–1711)

Ötödik: a nemzetietlen kor (1711–1772)

Hatodik: a felújulás kora (1772–1820)

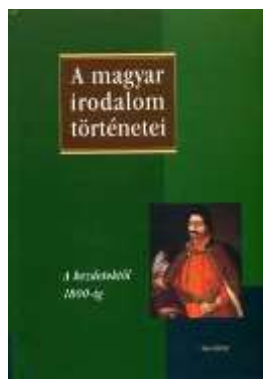
Hetedik: a nemzeties költészet kora (1820-tól kezdve)

Kísérletek az irodalomtörténet megújítására

A 20. század elején a korszakfogalom mint rendszerező fogalom megkérdőjeleződik, több próbálkozás van az irodalomtörténetírás megújítására.

Példa: Szegedy-Maszák Mihály: *A magyar irodalom története*, amely már címében is utal arra, hogy a magyar irodalom története nem rekonstruálható egy célelvű folyamat tételezésével.

„Ez a fölismerés indokolja, hogy **sem a korszakot, sem az egyéni életművet** ne tekintsük rendező elvnek, vagyis a magyar irodalmat **töredezett örökségként** mutassuk be.”

Feladat: Olvasson bele a fenti irodalomtörténeti mű fejezeteibe a tankönyvtár gyűjteményében!
https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_542_04_A_magyar_irodalom_tortenetei_2/ch01.html

Főbb terminusok

premodern irodalomtörténetek
tudománytörténetek (historia litteraria), írói lexikonok,
szöveggyűjtemények
literatúra
modern irodalomtörténetek
narratív irodalomtörténetek
célelvőség
korszak
kísérletek az irodalomtörténetírás megújítására

Irodalom

Bókay Antal: *Irodalomtudomány a modern és posztmodern korban*. Budapest 1997.

Czvittinger Dávid: *Kísérlet a magyar tudományosság összefoglalására*.
https://mek.oszk.hu/03600/03621/pdf/dmek000031_1.pdf

Orosz Magdolna, Bernáth Árpád, Radek Tünde: *Irodalom, irodalomtudomány, irodalmi szövegelemzés: Digitális tananyag*.
http://germanistik.elte.hu/irodbev/4fejezet.htm#_Toc147040124

A tudomány és irodalomtörténetírás kezdetei. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Spenot-a-magyar-irodalom-tortenete-1/ii-kotet-a-magyar-irodalom-tortenete-1600-tol-1772-ig-EF9/barokk-kb-1600kb-1772-10EC/a-barokk-rendiseg-valsaganak-es-ujraerosodesenek-irodalma-kb-1690kb-1740-1456/a-protestans-ertelmiseg-irodalmi-torekvesei-163B/57-egyhaztortenet-es-historia-litteraria-tarnai-andor-1667/a-tudomany-es-irodalomtortenetiras-kezdetei-1677/>

Szajbély Mihály: *A nemzeti narratíva szerepe a magyar irodalmi kánon alakulásában Világos után*. Universitas Kiadó 2005.

Szili József: *Az irodalomtörténeti korszakolás*. In: Uő. (szerk.): *Az irodalomtörténet elmélete*. Tanulmányok, I. Budapest: Akadémiai 1989. 315–377.

Tanulja meg a főbb szakkifejezéseket. Ezután tekintse át, mit tanult az előadásból és végezze el a csatolt ellenőrző feladatsort az alábbi linken: <https://learningapps.org/17996244>